

Szádvár, a ligetes-parkos romvár

Az Aggteleki Nemzeti Park területén, gyönyörű természeti környezetben található egyik legnagyobb alapterületű magyarországi hegyi romvár látogathatóvá tétele 2020-ban valósult meg a Nemzeti Kastély- és Várprogram keretében.

Jelen helyreállítás előzményeként tekinthető a 2006-ban alakult Szádvárért Baráti Kör értékmentő tevékenysége, amely során 2018-ig 3 bástya és 6 falszakasz menekült meg a pusztulástól. A Nemzeti Kastélyprogram és a Nemzeti Várprogram keretében 2018-2019-ben készült el a régészeti kutatás, a térszcenneléses felmérés és az helyreállítási tervek. A kivitelezés 2020 zajlott.

A helyreállítás tervezését alapjaiban határozta meg a hely történeti- és természeti karakterének vizsgálatán alapuló módszertan (romkarakterológia) alkalmazása, szem előtt tartva a jelenlegi tudományos ismereteink szintjét. A tervezés segédeszközeként a tudományos dokumentáció részeként 3D elméleti rekonstrukciós modell is készült.

Az örökségvédelmi-turisztikai fejlesztés gerincét egy biztonságos látogatói útvonal kialakítása, a várfalak mintegy 440 méter hosszon történő stabilizálása és a természeti környezet megóvása alkotta. A konzerválás, védőkorona ráfalazás során alapvető cél volt a várban korábban is használt állagmegóvási módszer követése az egységes építészeti arculat biztosítása érdekében, így a korábbi és jelen beavatkozások szerves egységet, rendezett romképet mutatnak. Kivágásra csupán a falakat közvetlenül veszélyeztető fák kerültek, a terület mára kialakult romos, ligetes-parkos jellege, mint domináns karakterjegy szándékosan megőrzésre, megerősítésre került.

Az új, pihenőpadokkal és információs táblákkal kísért gyalogos útvonal bevonta a romvár vérkeringésébe az addig méltatlanul elfeledett Alsó várat, ezzel itt alakult ki a szabadon látogatható várkomplexum fogadópontja. Az Alsó várban az esőbeálló mellett elkészült egy tölgyfa gyilokjáró is, ahol bejárható a 8-12 méter magasan fennmaradt, hatalmas sziklatömbök közé beékelt várfal falkoronája, illetve megfigyelhető közelségbe hozza a környező erdő lombkorona szintjét is.

A falak konzerválása során a területen nagyszámban megtalálható, kihullott falazóköveket építettük vissza. Így a nehezen megközelíthető építési területre csak kötőanyagot és vizet kellett szállítani. Ezzel jelentősen csökkentettük az anyagmozgatás költségét és környezetkárosító hatását.

Az új építészeti elemek kis méretű alkotórészekből felépülő fa struktúrák. A könnyű szerelhetőség és javíthatóság az extrém építési helyszínen fontos tervezési szempont volt. A fenntarthatóságot növelése érdekében a Magyarországon elérhető legtartósabb természetes faanyagot, a tölgyfát alkalmaztuk, amelyet további, tartósságot növelő eljárásnak (mélyítatásos telítés) vetettünk alá

Az Alsó várból az egykori „Csiga” (teherfelvonó szerkezet) nyomvonalán haladva, pihenőterületekkel sűrűn kísért lépcsőn jutunk fel a Felső várba. A Felső vár keleti végén a Német bástyán, északi oldalán a Szabó ház melletti bástyán, míg nyugati végén a Dél-nyugati bástya előterében kilátópont létesült. A Lisztes bástya és a Külső vár Főkapujának belsejében pedig további sík, faburkolatú pihenőterületek készültek, amelyek várbeli rendezvények esetén (pl. terepi íjászversenyek, várjátékok) jól hasznosíthatók.

A látogatói útvonal a továbbra is veszélyes falaktól, pincéktől, ciszternáktól védőtávolságot tart. A Belső vár nyugati várudvarában lévő Sybilla pince mellett a védőkorlát szerepét egy hosszú, karakteres, fa anyagú kőtárápítmény látja el, amelynek a megépülte egyúttal egy régi örökségvédelmi „adósságot” is rendezett: végre fedett helyen mutatható be a várban évszázadok óta szétszórva heverő nagy számú és nagyméretű faragott kőanyag.

A ligetes-fás romterületen új elemként jelentek meg a pihenőpadok, az információs táblák, a zászlótartó rudak, a kőtár, az esőbeálló és a gyilokjáró. Ezek létjogosultságát a „kortárs” funkció indokolta: a váraknak ma már nem védelmi, hanem örökség-turisztikai szerepe van, a fenti elemek az ide látogatók tájékoztatását, kényelmét szolgáló eszközök. Ezek az új, reverzibilis módon kialakított elemek a középkori vár szerkezeteihez hasonlóan egyszerűsége törekvő, masszív, erőt sugárzó szerkezetek. Megjelenésük azonban szándékoltan kortárs formavilágú, ami a régi és új elemek közötti megkülönböztetés műemlékvédelmi igényét biztosítja. A tölgyfa használata pedig nem csupán a történeti-természeti környezetbe való illeszkedést szolgálja, hanem mint tradicionális középkori építőanyag az egykori épület irányába is gesztust tesz, építészeti kontinuitást teremt. Szádvár jelen helyreállítása ötvözni szándékozott a klasszikus műemlékvédelem megkérdőjelezhetetlen eredményeit a 21. századi építészeti elemekkel.

Jelen beavatkozás az első jelentős, nagyobb volumenű lépés volt a legnagyobb magyar hegyi romvár megmentése, látogathatóvá és ismertté tétele felé.

KÖVESDI TEMPLOMROM ÉS KÖRNYEZETÉNEK HELYREÁLLÍTÁSA, ASZÓFŐ

Helyszín: Aszófő, külterület hrsz: 076/2

Átadás éve: 2023

Építész: KELEMEN Bálint

Alapterület: templom 150 m², telek 1900 m²

A középkori templomrom és környezetének helyreállítása a Market Építő Zrt. ROM Vándor programjának keretében történt. A rom műszaki állapotának megújításán túl az esztétikai és történeti értékek méltó bemutatása volt a cél, a rom és a környező táj természetes és harmonikus viszonyának megőrzése mellett.

Az 1260-1270 körül épült és a török korban, 1552-ben elpusztított román stílusú templom főhomlokzatát egykor Szent Kristófnak, a vándorok védőszentjének a képe díszítette. Az egyenes szentélyzáródású, sekrestyés templom pusztulásával egy időben az egykori település, Kövesd is nyomtalanul eltűnt. A XX. század eleji kisebb állagmegóvások és kutatások után, 1957-58-ban Zádor Mihály építész vezetésével építészhallgatók egy csoportja feltárta, és a kor műemléki elvei szerint minimális mértékben kiegészítette, konzerválta a templomromot. Az azóta elmúlt évtizedekben nagyobb beavatkozás nem történt, a templomrom kifejezetten rossz műszaki állapotba került, kőfalai sok helyen kézzel bonthatóak lettek.

A templomromot murvázott földúton lehet megközelíteni, vegyes faállományú, ligetes környezetének zöme természetes ösgyepvel fedett. A legújabb kutatások alapján a templom egy korábbi, római kori épületbe (egy nagyobb épületkomplexum részét képező háromkaréjos épületbe/cella trichorába), részben annak alapfalaira épült, ezáltal keletelt tájolása az ókori épülethez igazodik. A régészeti geofizikai kutatások nyomán pontosan meghatározható volt az egykori, mára elpusztult cinterem fala és az ehhez kapcsolódó kapuépítmény helye. A rom közelében egy forrás található terméskő burkolatú, kiépített foglalással, fölötte burkolt terasszal. A víz rendezett partú, sekély árokban folyik tovább a Balaton irányába.

A templomrom megjelenése megőrizte a Zádor-féle helyreállítás állapotát. Az új helyreállítási koncepció (és a ROM Vándor program) alapvetése a rom műszaki felújítása volt a romban rejlő esztétikai és történeti értékek, a rom és a táj természetes és harmonikus viszonyának megőrzésével, emellett kisléptékű harmonikus-kortárs kiegészítések (reményeink szerint értéknövelő hozzátételek) készítése, és a kutatási eredmények építészeti-tájépítészeti bemutatása.

A templomrom meglévő, természetes ligetes környezete nagyobb beavatkozást nem igényelt, a meglévő állapotot kellett még jobban használhatóvá és esztétikusabbá tenni az oda nem illő épített elemek és néhány beteg gyümölcsfa eltávolításával, a helyenként kikopott ösgyep visszapótlásával. A kutatások szerint az egykori cinteremfal kapuépítménye a terület természetes bejáratával egybeesik, itt fordultak meg a gépkocsik. Ez a rész továbbra is a terület bejárata maradt, ahol kőzúzalékkal burkolt gépkocsi forduló készült. A forrásfoglalás felépítménye átalakításra került: a műemléki környezet értelmezhetősége szempontjából megtévesztő terméskő körítő falazat átalakult ülőfelületté és itt lett elhelyezve a műemléket ismertető információs tábla. A középkori cinteremfal külső kontúrja mentén alacsony vesszőfonat-fal jelöli az egykori temetőfalat, ami funkcionálisan két részre, külső világi és belső szakrális részre osztja a területet. A szakrális belső területre visszakerült a korábban a forrás mellett felállított római oltárkö. Az egykori falon kívül, a világi területen található az információs táblák és a behajtás gátló fa oszlopok. A vesszőfonat-fal nyomvonala a föld alatt

található romfalak mellett húzódik, hogy ne akadályozza a későbbi esetleges feltárásokat, illetve ne sértse régészeti értéket.

A templomrom tudományos kutatásokra alapozott műszaki felújításra, konzerválásra került. A kortárs kiegészítések, hozzátételek a kutatás eredményeinek bemutatásán túl a kontemplatív elvonulás lehetőségét teremtik meg, erősítve a romtemplom szakrális kontinuitását. A sekrestyében elhelyezett pad lehetőséget ad a privát elmélyedésre. Az új bazaltzúalék adalékos műkö mécsesstartók a templomhajóban rendezett formába gyűjtik a korábban elszórva elhelyezett mécseseket. A nyugati ablakba aranyszínű, porszórt, feliratos acél gyűrű került „Sol omnibus lucet” – a nap mindenkinek süt latin szállóigével. Párjaként a főoltár homloklapján egy kisebb, azonos anyagú gyűrű lett elhelyezve. Ezek oka és jelentősége az, hogy a benapozási vizsgálatok szerint a tavaszi és az őszi napéjegyenlőség idején pont a főoltárt éri a körablakon keresztül besütő nap fénye. A két gyűrű a jeles napokon egyszerre csillan fel, rekonstruálva és újra átélhetővé, értelmezhetővé téve a középkori szakrális építészet egyik jelentős elemét, a fény útját és kijelölő szerepét. A sekrestye északi falának belső oldalában egy kőorból készített, időjárás-álló látogatói füzet található. A templombelső bazalt zúalékkal történt burkolása rendezett területet biztosít, sötét színe eleganciát sugároz, homogén megjelenése egységbe foglalja a falak sokszínű kőanyagát.

Helyszín: Aszófő, külterület hrsz: 076/2

Átadás éve: 2023

Építész: KELEMEN Bálint

Tartószerkezetek: VÁCZI Péter

Tájépítészet: HAVASSY Gabriella

Építtető, generálkivitelező: Market Építő Zrt – ROM Vándor program. Programigazgató:

BELECZ Péter, projektvezető: KRENN Tamás, építésvezető: SZABADOSI Tamás

Építéstörténeti kutatás: RÁCZ Miklós (E.V.)

Restaurátor szakértő: SZABÓ Zsófia (E.V.), OSGYÁNYI Vilmos (Reston Kft.), BÁNFI Gábor (E.V.)

Falazat kőanyag vizsgálat: Dr. TÖRÖK Ákos (BME)

3D térszkennelés, geodézia: SZAPPANYOS Tibor (Kvalitron Kft.)

Régészeti geofizikai felmérés: Salisbury Kft. és Dr. STIBRÁNYI Máté

Műemléki tanácsadó: ARNÓTH Ádám

Alapterület: templom 150 m², telek 1900 m²